

DOI:10.26104/NNTIK.2023.55.30.033

Осмонова Ж.Б.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫЛЫК КОНТРОЛДОО СИСТЕМАСЫНА АУДИТТИК ИШТИ КИРГИЗҮҮ

Осмонова Ж.Б.

ВНЕДРЕНИЕ АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМУ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Zh. Osmonova

INTRODUCTION OF AUDITING ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF FINANCIAL CONTROL IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 657.6

Бул макалада Кыргыз Республикасында соңку жылдары өлкөнүн экономикалык турмушундагы аудитордук ишмердүүлүктү ишке киргизүү жана өнүктүрүү боюнча бир кыйла иштер жүргүзүлгөнү каралган. Кыргызстандын экономикалык өсүшүндө, аудитордук кызматтардын текшерүү ишин киргизүү жана иштеп чыгуу боюнча негизги иши маанилүү болуп саналат. Рыноктун негизинде, эл аралык аудит стандарттарын жана мыкты тажрыйбаларды колдонуу негизги ролду ойногон. Кыргыз Республикасынын рыногунда алдыңкы аудитордук компаниялардын болушу аудиттин эл аралык стандарттарын жана мыкты тажрыйбаларды практикалык жайытууда маанилүү роль ойнойт. Аудитордук кызмат көрсөтүүлөр рыногунун өнүгүшү менен ата-мекендик алдыңкы аудитордук фирмалар дүйнөлүк алдыңкы фирмалар менен олуттуу атаандаша баиташкан. Ошондой эле бул илимий макаланын актуалдуулугу эл аралык стандарттарды практикага киргизүү менен байланышкан жана ошондой эле Кыргыз Республикасында аудитти өнүктүрүү үчүн объективдүү өбөлгөлөрдүн болушу менен аныкталат. Иштин натыйжалуулугунун принциптерине негизделген бюджеттик системанын жаңы концепциясын кабыл алуунун шартында аудитти өркүндөтүү жана аудитордук уюмдардын финансылык көзөмөлүнүн биринчи кезектеги милдети болуп саналат.

Негизги сөздөр: ишке ашыруу, иштеп чыгуу, аудитордук иш, экономика, базар, жетектөөчү аудитордук компаниялар, эл аралык аудитордук стандарттар.

Данная статья предусматривает, что в Кыргызской Республике за последние годы проведена значительная работа по внедрению и развитию аудиторской деятельности в экономической жизни страны. Также рассматривается работа, связанная с внедрением и развитием аудиторской деятельности Кыргызстана, которая имеет первостепенное значение в сфере аудиторских услуг. Присутствие на рынке ведущих аудиторских компаний играет важную роль в практическом распространении международных стандартов аудита и лучших практик. Актуальность данной научной статьи определяется наличием объективных предпосылок для развития аудита в Кыргызской Республике, что связано с внедрением международных стандартов. В условиях принятия новой концепции бюджетной системы, основанной на принципах эффективности, совершенствование и усовершенствование аудита является первоочередной задачей финансового контроля аудиторских организаций.

Ключевые слова: внедрение, развитие, аудит, деятельность, экономика, рынок, ведущие аудиторские компании, международный стандарт аудита.

This article provides that in the Kyrgyz Republic in recent years, significant work has been done to introduce and develop audit activities in the economic life of the country. It also considers the work related to the introduction and development of audit activities in Kyrgyzstan, which is of paramount importance in the field of audit services. The market presence of leading audit companies plays an important role in the practical dissemination of international auditing standards and best practices. The relevance of this scientific article is determined by the existence of objective prerequisites for the development of audit in the Kyrgyz Republic, which is related to the implementation of international standards. In the context of the adoption of a new concept of the budget system based on the principles of efficiency, the improvement and improvement of the audit is the primary task of the financial control of audit organizations.

Key words: implementation, development, audit, activity, economics, market, leading audit companies, international audit standard.

Рыноктук мамилелерге өтүү, ишкердиктин өнүгүшү, менчиктин жаңы уюштуруучулук-укуктук формаларынын пайда болушу, биздин өлкөдө жаңы экономикалык институтту киргизүүнүн объективдүү зарылчылыгы менен шартталган аудитордук компаниянын финансылык көзөмөлү аркылуу ишке ашырылат. Анын негизги максаты – чарба жүргүзүүчү субъектин финансылык (бухгалтердик) отчетунда чагылдырылган маалыматтын аныктыгын контролдоону камсыз кылуу.

Дүйнөлүк рынокто негизги мамилелерди түзүү жана чыңдоо менен аудитордук иш шартсыз теориялык жана практикалык жактан таанылып, акырындык менен заманбап тажрыйбага жана жетиштүү өнүгүүгө ээ болду.

Финансылык башкаруу системасынын элементеринин бири финансылык контроль болуп саналат. Бул мамлекеттин, ишканалардын, уюмдардын, мекемелердин, башкача айтканда, чарба жүргүзүүчү субъекттердин финансылык ишмердүүлүгүн көзөмөлдөө. Ал аудитордук компаниялар тарабынан каржылык каражаттардын кыймылын көзөмөлдөйт. Финансылык контролдон негизги объектиси болуп отчеттук документация саналат, ошондуктан бухгалтердик эсепти, бюджеттик жана салыктык эсепти уюштуруунун денгээли финансылык контролду ишке ашырууда маанилүү ролду ойнойт.

Издөөнүн максаты - Кыргыз Республикасынын финансылык контролдоо системасында аудитти уюштуруу боюнча методологиялык колдоону жана сунуштарды иштеп чыгуу.

Издөөнүн методологиялык негизин жалпы илимий ыкмаларды жана методдорду колдонуу; системалуу жана комплекстүү мамилелер; статистикалык жана салыштырма анализи.

Издөө натыйжалары. Ар кандай аудит текшерилүүчү субъекттин укуктук формасын аныктоодон башталат. Уюштуруу-укуктук формасы уюштуруу документтери же уюмдун уставы менен аныкталат. Андан кийин аудитор текшерилип жаткан адамдын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу мыйзамдардын көлөмүн аныктайт.

Аудитордук субъекттин анын ишин жөнгө салуучу ченемдик документтердин талаптарына шайкештигине аудитордун баа берүүсү өтө татаал маселе. Стандарттын жалпы талаптары төмөнкүдөй: аудитор аудит объекти тарабынан мыйзамды сактабагандыгы үчүн жоопкерчилик тартпайт, бирок аудитордун пикири боюнча, аудитордун талаптарын аныктоого таасир этүүчү ченемдик талаптардын сакталышынын жетиштүү жана тиешелүү далилин алышы керек ошондой эле олуттуу суммалардын жана каржылык отчеттуулуктун ачылыштары каралат [4].

Финансылык контролдун негизги максаты финансылык укук субъекттеринин финансылык ишинде аныкталган бузууларды текшерүү, аныктоо, иликтөө жана жоюу боюнча иш-чараларды жүргүзүү болуп саналат.

Жогорудагы максатка жетүү үчүн аудиттин негизги максаттары болуп төмөнкүлөр саналат:

- кабыл алынган эсеп саясатынын уюм тарабынан сакталышын текшерүү;
- текшерилүүчү уюмда сатып алынган товарлардын синтетикалык жана аналитикалык эсебинин абалына баа берүү;
- операциялардын бухгалтердик эсеп жана отчеттуулукта чагылдырылышынын толуктугун баалоо;
- товарларды баалоо эрежелерин сактоо;
- иш кагаздарын жүргүзүүнүн тууралыгына баа берүү;
- бөлүштүрүүгө кеткен чыгымдарды чагылдыруунун тууралыгы жана аларды сатууга эсептен чыгарууда товарлардын өздүк наркын аныктоонун тууралыгы;
- товарларды өткөрүү менен байланышкан операциялар боюнча салык мыйзамдарынын сакталышын текшерүү.

Аудитте далил катары бухгалтердик эсептин маалыматтарынын же жалпысынан отчеттуулуктун ишенимдүүлүгү жөнүндө өздүк пикирди түзүүгө мүмкүндүк берүүчү ар кандай маалымат колдонулушу

мүмкүн.

Финансылык контроль анын маңызын чагылдырган белгилүү принциптерге негизделет. Алардын арасында төмөнкүлөр бар:

1) Компетенттүү органдар тарабынан финансылык контролду жүзөгө ашыруу. Бул принцип мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана башка атайын ыйгарым укук берилген уюмдар гана финансылык контролду жүзөгө ашыра алат. Бирок белгилей кетүүчү нерсе, ар бир кызыкдар адам финансылык көзөмөлгө демилге көтөрө алат, ал эми контролдоо чараларын ишке ашырууга натыйжалуу жардам көрсөтө алган жарандар жана уюмдар тартыла алат.

2) Финансылык контролдун натыйжалуулугу – контролдоо чараларын өз убагында жүргүзүүдө, финансылык-чарбалык иштин реалдуу натыйжаларын аныктоодо, финансылык тартипти бузууда, натыйжаларды тиешелүү чечимдерди кабыл алууга ыйгарым укуктуу адамдарга ыкчам жеткирүүдө көрүнөт. Финансылык бузуулардын себептерин жоюу жана күнөөлүүлөрдү жоопкерчиликке тартуу боюнча чараларды көрүү жөнүндө маселе каралат.

3) Финансылык контролдун ачыктыгы – финансылык контролдун натыйжаларын жарыялоодон, аларды коомдук талкуулоодон, аларга мамлекеттик органдардын, коомдук уюмдардын жана жарандардын көңүлүн буруудан турат. Ошондой эле финансылык контролдун жүрүшүндө аныкталган мыйзам бузууларга жана кемчиликтерге байланыштуу көрүлгөн чараларды коомчулукка жарыялоо зарыл болот [5].

Акыркы жылдары Кыргыз Республикасында аудитордук ишти республиканын экономикалык турмушуна киргизүү жана өнүктүрүү боюнча белгилүү иштер аткарылды. «Аудитордук иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы эки жолу – 1998-жылдын 3-июнунда жана 2002-жылдын 30-июлунда кабыл алынган, ошондой эле аудитордук ишти мамлекеттик жөнгө салуу боюнча өкмөттүн бир катар токтомдору кабыл алынган. "Аудитордук иш жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4 жана 5-статьяларына ылайык ыйгарым укуктуу орган тарабынан белгиленген квалификациялык талаптарга жооп берген жана аудитордун квалификациялык сертификаты бар адамдар аудитордук иш жүргүзүүгө укуктуу.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын аудитордук уюмдардын, жеке аудиторлордун жана аудиторлордун мамлекеттик реестринде төмөнкүлөр катталган: 102 аудитордук уюм, 27 жеке аудитор, 346 аудитор.

Бул алардын күчтүү экономикалык потенциалы жана аудитордук кызматтарды көрсөтүүдө өзгөчө мааниге ээ болгон компаниянын узак мөөнөттүү абурою менен шартталган. Кыргыз Республикасынын рыногунда алдыңкы аудитордук компаниялардын болушу аудиттин эл аралык стандарттарын жана мыкты

тажрыйбаларды практикалык жайылтууда маанилүү роль ойнойт. Аудитордук кызмат көрсөтүүлөр рыногунун өнүгүшү менен ата мекендик алдыңкы аудитордук фирмалар дүйнөлүк алдыңкы фирмалар менен олуттуу атаандаша башташкан. Бирок, 2002-жылдан тартып «Аудитордук иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кабыл алынгандан бери аудиторлордун жана кызыкдар чарба жүргүзүүчү субъекттердин аудиттин максаттарына жана милдеттерине карата пикири сапаттык жактан өзгөрдү деп ишенимдүү айтууга болот [3].

"Чоң төрттүк" деп аталган Deloitte & Touche ЖЧКсынын курамына кирген 4 эл аралык аудитордук компаниялардын, KPMG-Бишкек ЖЧКсынын, Price-water HouseCoopers LLC жана Ernst & Young Audit ЖЧКсынын, ошондой эле ири эл аралык аудит тармактарына кирген аудитордук уюмдардын өкүлдөрү. «Бейкер Тилли Бишкек» ЖЧКсы (Бейкер Тилли Бишкек), «Гранд Аудит» ЖЧКсы, бул Кыргыз Республикасындагы аудит рыногунун прогрессивдүү өнүгүүсүн көрсөтүп турат.

Буга чейин сегиз ири фирма болгон жана алар жалпысынан "Чоң сегиздик" деп аталган. 1989-жылы Deloitte, Haskins and Sells жана Touche Ross биригип, Deloitte & Touche (азыркы Deloitte), Эрнст & Уинни жана Артур Янг & Ко[en] биригип, Deloitte & Touche. Ernst & Young. 1998-жылы Price Waterhouse жана Coopers & Lybrand биригип, Price Waterhouse Coopers түзүшкөн. Акыры, 2002-ж. Артур Андерсенден кардарлардын массалык чыгуусу болду, компания өз ишин токтотуп, чоң сегиздик чоң төрттүккө айланды [6].

2020-жылдын июлунда Улуу Британиянын Финансылык Отчеттук Кеңеши (FRC) Чоң Төрттүккө аудитордук операцияларды бизнестин калган бөлүгүнөн бөлүүнү буйруган. Кенештин айтымында, бул аудиттин сапатын "аудитордук практика менен алектенгендердин көңүлүн биринчи кезекте коомдук кызыкчылык үчүн аудиттин сапатын камсыз кылууга буруу" аркылуу жакшыртат. Чоң төрт компания реструктуризациялоо пландарын 2020-жылдын 23-октябрына чейин тапшырып, 2024-жылдын 30-июнуна чейин ишке ашырышы керек деген чечим чыккан [6].

«Ички аудит жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 14-беренесине ылайык ички аудит кызматы ички аудит объектисинин жетекчисинин корутундусун эске алуу менен тобокелдиктерди баалоонун негизинде ички аудиттин стратегиялык жана жылдык пландарын иштеп чыгууга милдеттүү жана ички аудит объектисинин жетекчисине план боюнча аткарылган иштер жөнүндө отчет бериш керек. Ички

аудитти жүргүзүүнүн стратегиялык планы тобокелдиктерди баалоонун негизинде 3 (үч) жылга иштелип чыгат, жыл сайын жаңыланып турат жана ички аудиттин милдеттерин толук жана натыйжалуу ишке ашыруу үчүн ички аудит кызматы тарабынан белгиленген иш-чаралардын негизи болуп саналат.

Ички аудитти жүргүзүүнүн жылдык планына тиешелүү календардык план жылга түзүлөт жана стратегиялык планга ылайык түзүлүү керек жана ошондой эле жыл ичинде ички аудитти жүргүзүү боюнча бардык иш-чараларды жана милдеттерди камтыйт. Стратегиялык жана жылдык пландар мамлекеттик органдардын жетекчилери тарабынан бекитилет [3].

Аудиттин субъекттерин көбөйтүүнүн туруктуу тенденциясы байкалууда, ошого жараша акыркы беш жыл ичинде ар кандай иш-чаралар жүргүзүлүп турат.

Ошентип, 2019-жылы 2018-жылга салыштырмалуу аудиторлордун саны 30 бирдикке, 2017-жылы аудитордук уюмдардын саны 8 бирдикке көбөйгөн, бул аудитордук ишмердүүлүктүн өнүгүшү менен түшүндүрүлөт. Жеке аудиторлордун саны өзгөрүүсүз калды.

Кыргыз Республикасынын облустары жана Бишкек шаары боюнча аудитордук иштин бөлүштүрүлүшү бирдей эмес, аудитордук уюмдардын жана жеке аудиторлордун эң көп саны Бишкек шаарында, ал эми жеке жактар Ош, Жалал-Абад, Ысык-Көл облустарында топтолгон.

Аймактык шартта (республиканын региондору боюнча) аудитордук кызматтар рыногунда сунуш абдан бирдей эмес. 2019-жылдын 1-июлуна карата квалификациялык сертификаттарды алган аудиторлордун 82,4%дан ашыгы Бишкек шаарында, аудитордук уюмдар жана көз карандысыз аудиторлор да ушул жерде жайгашкан. Ош, Жалал-Абад жана Чүй облустарында аудитордук иш жүргүзүүгө лицензиясы бар аудитордук фирмалар жана аудиторлор жалпы сандын 12,1%га жакынын түзөт. Ал эми Баткен, Нарын, Талас облустарында азырынча аудиторлор жок [7].

Кыргыз Республикасында штаты 10 адамдан ашпаган чакан аудитордук уюмдар басымдуулук кылат (88%). Аудитордук фирмалардын жалпы санынын 11%ын 10дон 30га чейин иштеген аудитордук фирмалар түзөт. Кыргыз Республикасынын аудитордук кызмат көрсөтүүлөр рыногунда 30дан ашык кызматкерлери бар ири аудитордук уюмдар аудитордук уюмдардын жалпы санынын 1%ын түзөт (1-табл.). Ошол эле учурда Мамлекеттик финансылык көзөмөл департаменти тарабынан берилген аудитордук квалификациялык сертификаты бар аудиторлордун саны негизинен 2-3 адамды түзөт [7].

Таблица 1

Кадрлардын саны боюнча топтоштурулган аудитордук уюмдар

	Кадрлары бар аудитордук уюмдар					
	10 адамдан ашык эмес	Салыштырма салмак	10дон 30га чейин	Салыштырма салмак	30дан ашык адам	салыштырма салмак
Суммасы	72	88%	9	11%	1	1%

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматтарынын негизинде автор тарабынан түзүлгөн.

Берилген маалымат аудитордук кызматтардын сапатын жана ата мекендик уюмдардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу максатында аудитордук уюмдарда аудиторлордун сандык курамына талаптарды күчөтүү зарылдыгын көрсөтөт.

Аудит милдеттүү жана активдүү болушу мүмкүн. Милдеттүү аудит – мыйзамда түздөн-түз белгиленген учурларда аудитордук уюм (аудитор) тарабынан финансылык отчеттуулуктун документтери

боюнча жүргүзүүнү текшерүү болуп саналат.

Демилгелүү аудит - чарба жүргүзүүчү субъектин чечими боюнча, анын ичинде менчик ээлеринин биринин демилгеси боюнча аудитордук уюм (аудитор) тарабынан жүргүзүлүүчү аудит болушу керек.

2018-2020-жылдарды кошпогондо, 2016-2017-жылдардын контекстинде көрсөтүлгөн аудитордук кызматтардын санында оң динамика байкалууда (2-табл.).

Таблица 2

Милдеттүү жана демилгелүү аудиттин ортосундагы өз ара байланыш

Текшерилген	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.
Бардыгы:	1055	1064	821	955	940
<i>Анын ичинде:</i>					
- милдеттүү аудит	486	464	290	412	435
- демилгелүү аудит	569	600	531	543	505

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматтарынын негизинде автор тарабынан түзүлгөн.

Текшерүүгө тийиш болгон ишканаларды толук камтууга азырынча жетише элек. 2020-жылы аудиттен өткөн компаниялардын 31% гана финансылык отчетторун текшерүүдөн өткөн, ал эми аудитке дуушар болгон компаниялардын 39%ы азырынча каттоодон өтө элек. Аудиторлордун кирешеси да өсүүдө.

Ошентип, төмөндө 2020-жылдагы аудиторлордун кирешелерин талдоонун жыйынтыгы боюнча маалымат келтирилген (3-таблица).

Таблица 3

Жалпы кирешенин деталдары, топтоштурулган 2020-жылы көрсөтүлгөн кызматтардын түрлөрү боюнча

Аты	Жалпы киреше миң сом	%	Көрсөтүлгөн кызматтардын түрлөрү боюнча кирешелер					
			Кармоо аудит		Байланыштуу кызматтар		Башка кызматтар	
			тыс. сом	%	тыс. сом	%	тыс. сом	%
Аудитордук уюмдар	257841,2	100	168316,5	65,5	37579,4	14,6	51034,12	19,9
Жеке аудиторлор	6870,9	100	1017,1	14,8	28	0,6	5789,7	84,2
Бардыгы:	264712,1	100	169333,6	64,2	37607,4	14,3	56823,82	21,5

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматтарынын негизинде автор тарабынан түзүлгөн.

3-таблицадан көрүнүп тургандай, 2020-жылы аудит органдарынын кирешеси негизинен аудит – 65,5%, андан кийин башка кызматтар - 19,9% жана аудит менен байланышкан кызматтар - 14,6% түзгөн.

Жеке аудиторлордо кирешелер негизинен башка кызматтарды көрсөтүүдөн түзүлөт, бул жалпы кирешенин 84,5%ын түзөт, демек, аудиттен - 14,8%, демек, тиешелүү кызматтарды көрсөтүүдөн - 0,6% түзөт.

Ошентип, аудитордук фирмалар – бардык тармактарда жана ишмердүүлүк чөйрөлөрүндө квалификациясы жана эксперттери бар универсалдуу консалтингдик фирмалар болуп эсептелди. Заманбап шарттарда эл аралык аудитор көбүнчө компаниянын биринчи кеңешчиси болуп чыгат. Бухгалтердик эсептин процедуралары жана эсеп саясаты боюнча сапаттуу отчеттуулуктун негизи болуп саналат.

Корутунду. Жыйынтыктап айтканда, Кыргыз Республикасындагы аудит системасындагы финансылык контроль кызмат көрсөтүүлөрдүн өзгөчө тармагы катары саналат, ошентсе да орун алганын жана өнүгүүнүн сапаттык жаңы баскычы эмес экендигин баса белгилегим келет. Тышкы аудиторлордун болушу жана Кыргыз Республикасында аудитордук ишти жөнгө салуу боюнча ченемдик документтердин, контролдук иштин эрежелерин (стандарттарын) бекитүү мунун эң ишенимдүү далили болуп саналат.

Аудитордук иш айрым чарба жүргүзүүчү субъекттердин финансылык-чарбалык абалы жана бүтүндөй өлкөнүн экономикасынын өнүгүшү жөнүндө ишенимдүү маалыматты калыптандыруу үчүн маанилүү экени белгилүү. Ушуга байланыштуу бул иш лицензиялоонун ордуна милдеттүү мүчөлүктүн негизинде аудитте өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдар тарабынан контролду талап кылат.

Чынында эле, аудитордук иш-аракеттердин социалдык маанисин эске алуу менен, өзүн өзү жөнгө салуучу уюмга милдеттүү мүчө болуу, бул субъекттер тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатын камсыз кылуунун маанилүү шарты болуп саналат.

Ушуга байланыштуу бир катар маселелер ачык бойдон калууда жана кылдат талдоону талап кылса да, жалпысынан өзүн-өзү тескөөчү аудит органдарынын ролун күчөтүү үчүн шарттар түзүлдү. Бир катар мамлекеттик жөнгө салуу функцияларын өзүн-өзү жөнгө салуучу аудитордук органдарга өткөрүп берүү алардын мүчөлөрүнө аудитордук иштин сапатын жогорулатуу боюнча бирдиктүү шарттарды жана талаптарды камсыз кылууга мүмкүндүк берди.

Рыноктук экономиканын шартында жана Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүнүн өткөөл этабында

текшерүүлөр өтө зарыл. Аудитор бухгалтердик эсеп жана салык салуудагы каталарды гана ачып бербестен, компаниянын башкаруу системасындагы жана уюштуруу түзүмүндөгү кемчиликтерди да ачып берет, ошондой эле бул маселелер боюнча эң квалификациялуу кеңештерди бере алат. Көз карандысыз болуу менен аудитордук иш чарба жүргүзүүчү субъектин ишин жалпы жакшыртууга гана салым кошпостон, анын ээлеринин кызыкчылыктарын коргойт, ошондой эле мамлекеттин кызыкчылыгын, мыйзамдардын жана ченемдик укуктук актылардын сакталышын коргойт.

Аткаруу бийлик органдарынын финансылык контролун жалпы жана атайын компетенциядагы органдары ишке ашыра тургандыгын белгилей кетүү керек. Өкмөт жалпы компетенциянын органы катары аткаруу бийлигинин финансылык контролдоо жаатындагы ишинин негизги багыттарын аныктайт, ошондой эле бул жагынан өз алдынча ыйгарым укуктарга ээ болуп калат.

Биздин өлкөдө аудиттин толук өнүгүшүнө жана түптөлүшүнө тоскоол болушу мүмкүн болгон көйгөйлөрдү аныктоого жана чечүүгө көп көңүл буруу керек.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын 1998-жылдын 26-июнундагы № 84. Аудитордук иш жөнүндө» Мыйзамы / [Электрондук ресурс] - Кирүү режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1091>. Кирүү датасы: 21.12.20.
2. Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 30-июлундагы № 134 «Аудитордук иш жөнүндө» Мыйзамы / [Электрондук ресурс] - <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1091>. Кирүү датасы: 21.12.20.
3. Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 26-январындагы №25 "Ички аудит жөнүндө" Мыйзамы; («Ички аудит жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын 2014-жылдын 7-февралындагы № 29 Мыйзамынын редакциясына ылайык, (26.05.2018-ж.№ 55).
4. Королева Г.А. Аудит: окуу куралы [Текст] / Г.А. Королева, Т.Ю. Новикова; Ярославль мамлекет un-t im. P.G. Демидов. - Ярославль: ЯрГУ, 2015.
5. Худяков А.И. Финансылык контроль жаатындагы аудит. [Текст] Лекциялардын курсу / А.И. Худяков. 2015. <https://studfile.net/preview/2916295/>.
6. Чоң төрттүк_(аудит) [Электрондук ресурс] <https://ru.wikipedia.org/wiki/Кирүү> Кирүү датасы: 22.12.20.
7. [Эл. ресурс] <https://www.akchabar.kg/kg/article/economy/audit-law-control/>. Кирүү датасы: 22.12.20.
8. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети: <http://www.stat.kg/>. Кирүү датасы: 21.12.20.
9. Кемелдинова Ж.М., Эрмекова Г.М. Финансы регионів и их роль в социально-экономическом развитии государства. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2019. №. 11. - С. 110-113.